

Zondag 1 november 1914 – ochtendeditie

De Koningin en de Belgische uitgewekenen.

De minister van binnenlandse zaken, mr. Cort van der Linden, maakt in de Staatscourant bekend:

Het heeft Hare Majesteit de Koningin behaagd mij op de dragen openlijk uit te spreken, dat Hare Majesteit diep getroffen is door de talrijke uitingen van dankbaarheid, door Belgische uitgewekenen tot Haar gericht, voor de hulp en de steun, alom in Nederland ondervonden. Hare Majesteit betuigt voor die gevoelens Haar hoge waardering.

Het is Hare Majesteit een voldoening te ontwaren met hoeveel liefde het gehele Nederlandse volk zich gewijd heeft aan de vervulling van de plichten, geboden door gastvrijheid en menselijk medegevoel.

Belgische vluchtelingen.

Vrijdag zijn over het station Roosendaal 9675 Belgische vluchtelingen uit ons land naar België teruggegaan.

Het stoomschip Coblenz, uit Londen gekomen, heeft in de afgelopen nacht omstreeks twaalf uur in de Maashaven alhier ligplaats genomen bij Furness' loodsen. Met de lossing van duizend pond voedingsmiddelen voor de Belgen is vannacht nog een aanvang gemaakt.

Bezoek aan België.

Er is onlangs in de pers een waarschuwing opgenomen, dat wielrijders en automobilisten, die voor hun genoegen naar België gaan, zich aan moeilijkheden vanwege de Duitse autoriteiten blootstellen. Verschillende personen schijnen daarmee geen

rekening te houden, en er worden, blijkens een dagbladbericht, zelfs automobieltochten naar België georganiseerd.

Nogmaals wordt er nu de aandacht op gevestigd, dat zij, die in strijd met het desbetreffende verbod der Duitse autoriteiten handelen, dat geheel op eigen verantwoordelijkheid doen, en dat het voor de vertegenwoordiger der Nederlandse regering te Brussel in zodanige gevallen zeer moeilijk zou zijn, hen te beschermen.

Intussen laat de regering op de juiste plaats inlichtingen inwinnen, hoe zij, die werkelijk voor hun zaken België wenschen te bezoeken, zich zekerheid kunnen verschaffen, geen moeilijkheden te zullen ondervinden.

Geïnterneerden.

Gisteren zijn 7 geïnterneerde Belgische soldaten van Breda naar Harderwijk overgebracht.

Vrijdag zijn te Breda 6 Belgische soldaten geïnterneerd, die bij Wernhout over de grenzen gekomen waren. Zij behoorden tot de binnenste fortelinie van Antwerpen en hadden zich tot nu toe voor de Duitsers in België schuil gehouden. Gisteren zijn er nog 5 bij gekomen.

De Belgische ministers van state, de heren Cooreman, oud-minister van arbeid en nijverheid en oud-voorzitter van de Belgische tweede kamer, en Hijmans, leider der liberale partij, zijn gisteren uit Havre in den Haag aangekomen.

's Gravenhage. Belgische vluchtelingen.

De Belgische vluchtelingen, die nog gehuisvest waren in een gebouw aan de Steynlaan, zijn vrijdag per elektrische tram overgebracht naar het circusgebouw te Scheveningen.

De Duitsers in Frankrijk en België.

Berlijn, 31 oktober. Het opperbevel deelde hedenochtend mede:

Ons leger in België veroverde gisteren Ramskapelle en Bikschote.

De aanval op Ieper vordert. Zandvoorde, het kasteel Hollebeke en Wambeke zijn stormenderhand genomen. Ook verder zuidelijk hebben wij terrein gewonnen.

Londen, 31 oktober. De dag van gisteren was gekenschetst door een poging van de Duitsers tot een algemene aanvallende beweging. Vooral tussen Nieuwpoort en Arras waren de aanvallen fel.

Vlissingen, 31 oktober. Men seint uit Breskens, dat hedenmiddag ongeveer 4 uur een vliegmachine niet ver van de Nederlands-Belgische grens voorbij vloog. De vliegmachine, welke bommen wierp, werd achtervolgd door een Taube. Beide vliegtuigen zetten koers in zuidwestelijke richting en waren spoedig niet meer te zien. Korte tijd later werden niet minder dan 5 vliegmachines waargenomen.

Vlissingen, 31 oktober. Heden kwamen hier verscheidene personen van Belgische kustplaatsen aan, die verklaarden dat nog steeds aanzienlijke Duitse versterkingen in de richting van Zeebrugge vertrekken.

Vlissingen, 31 oktober. Vandaag zijn hier verscheidene Belgische soldaten aangekomen, enige tijd geleden uit ziekenhuizen in Antwerpen ontslagen. Zij wilden zich niet melden bij de Duitse

bevelhebber; zij waren niet in uniform. In Antwerpen wordt het schieten duidelijk gehoord.

De oorlogscorrespondent van de Times in Noord-Frankrijk, die de herovering van Rijsel door de bondgenoten heeft gemeld, schrijft aan de gevechten die tot dat succes hebben geleid en de Duitsers op het centrum van het front in Vlaanderen tot wijken hebben genoodzaakt, ook hun terugtocht aan de IJzer toe.

Aan deze gevechten hebben de Engelse troepen een ruim aandeel gehad en ofschoon zij verre in de minderheid waren, de Duitsers verslagen. Het waren Beieren. De Keizer heeft dus zijn zin gehad, zegt de correspondent, maar de uitslag is anders geweest dan hij gedacht zal hebben.

De Daily Mail meldt een aanval van Franse vliegers op het Duitse hoofdkwartier, dat bij Diksmuide in een villa was gevestigd. Acht vliegtuigen, zes tweedekkers en twee eendekkers, gewapend met 240 bommen, trokken er op uit. Toen zij zes bommen op de villa hadden geworpen, raakte deze in brand. De generale staf zocht een goed heenkomen in het aangrenzende bos.

Dagboek van de oorlog. (KVdW)

Brussel, 21 oktober.

De arme stumpers, die wij , op moreel gebied zijn en blijven, gehoorzamen weer maar eens aan de aantrekkingskracht van het wrede. Gelijk wij bij voorkeur sensatieromans lezen, en wie, zelfs onder de deskundige literatoren, zou durven zweren dat zij hem niet nu en dan weldadige verpozing zijn van werkelijk schone literatuur ... die weleens vervelend is? - gelijk bij het publiek het melodrama het wint op de tragedie - de dramatische literatuur van de dag bouwt nog steeds meer op brutale verwikkeling, op het spitsen van een

hysterische nieuwsgierigheid, op het spitsen van een hysterische nieuwsgierigheid, dan op het logische verloop van een actie, die haar kracht ontleent aan de diepere drijfveer van haar onontkoombaarheid. Gelijk Pindaros, die de vuistvechters bezong en Maeterlinck, die de worstelaars verheerlijkte, en aldus bevinden wij ons ineens in goed gezelschap. Gelijk ons instinct het ons van kindsbeen af leert alle vliegen van haar vlerken te beroven, en de meikevers hun benen te verbrijzelen, om ze vlugger te leren lopen, zo vinden wij, Brusselaars, een nieuwe gelegenheid tot beschouwen, van wat wij niet meer durven te doen, tot bewonderen, haast, van wat wij, beschaafde mensen, die bang zijn voor de politie, onvermijdelijk zouden uitrichten, indien wij er machtiging tot kregen van wie ons straffeloosheid verzekeren kon.

Dit alles is, geloof mij, nauwelijks paradoksaal. De uiting in lelijkheid van het ongewone is, zelfs voor zeer ontwikkelden, nog steeds aantrekkelijker dan de uiting ervan in het schone. Ongewoonheid betekent: gebrek aan evenwicht. En schoonheid betekent; gebrek aan evenwicht. En schoonheid is evenwicht. Maar het is juist het verbreken van het evenwicht, dat de aandacht prikkelt, de belangstelling wekt en wakker houdt.

Dit alles, omdat er nu weer trams zijn naar Vilvoorde. Die waren van twintig augustus af opgesloten gebleven in hun "bewaarplaats", gelijk dat in Brussels Vlaams heet. Nu mogen ze, sedert zondag, weer rijden. En het publiek herinnert zich ineens dat men, wel vier weken lang, boven Vilvoorde gevochten heeft, en nu wil het zien, met eigen ogen zien, wat er aan lelijks geworden is van een zeer schone streek, onder de rijkste van Brabant, zo weelderig, dat niemand minder dan Peter Paulus Rubens, die verstand had van weelde, er zijn zomerverblijf liet bouwen en het hoofdmotief van zijn schoonste landschappen aantrof.

Duizenden en duizenden Brusselaars zijn dezer dagen naar Vilvoorde gereden, om vandaar verder over het slagveld te gaan wandelen. Het spreekt vanzelf, dat ik hun voorbeeld gevolgd heb. En zo is gisteren een der armzaligste dagen van mijn leven geworden.

De trams bomvol natuurlijk. Mijn reismakker en ik zijn gedwongen, tot voorbij het zuiderstation te lopen, om op het achterbalkon van een wagen der lijn Vorst-Vilvoorde een staanplaats te vinden, tussen mannen en vrouwen die, rijkelijk beladen met mondvoorraad - te Vilvoorde is tegen geen goud zelfs maar een halve boterham te bekomen -, de tijd korten met de gekruide kwinkslagen, waarin zij gewoon zijn hun geestelijke armoede te kleden.

Die geestelijke armoede komt mij vandaag bijzonder diep voor. Die indruk dank ik waarschijnlijk aan het feit, dat het regent, en dat ik, beklemd tussen een vermoedelijke spekslager en een dito vroedvrouw, die onder de oorlog qua corpulentie blijkbaar weinig geleden hebben, in mijn dikke winterjas erg sta te transpireren. Hetgeen steeds bij mij tot mathematisch stipt gevolg heeft, dat ik uit mijn humeur raak.

Alsof wij nog niet talrijk genoeg waren, krijgen wij te Schaarbeek nog een paar rijtuigen bij te slepen. Het wordt er niet gezelliger op. En gelijk wij nu langs de spoorweg rijden, voorbij de trieste, armzalige vlakten bouwgrond, zwart van kolenstof, vol bochels en kuilen, waar, door een soort inktbrei, in hun zware schoenen de Duitse soldaten manoeuvreren, komt, bij de brutale voorstadsmisère, een gevoel van morele ontreddering over mij, waar het fleurige gesprek van mijn medereizigers mij niet aan vermag te onttrekken.

Over Haren, waar twee meelfabrieken in volle werking, puffen en snorren, de ene voor het werk der Volkssoep, de andere ten behoeve van "Den Duits", ontkomen wij aan het desolate landschap. Over de

brede laan met haar naakte najaarsboompjes, tuffen ons toeterend en proestend de Duitse auto's voorbij, de officieren onder de motregen gewikkeld in hun lichtgrijze cape. Wat verder is het de Duitse veldbakkerij die enige afleiding gaat bieden: tussen honderd tenten in, de troggen, waar de deeg gekneet wordt en, ordentelijk in één rij, de ovens, op hun vier wielen en met hun hoge schouw, met kleine locomotieven van een voorhistorisch model. De soldaatjes reppen zich. Het is, heet het, het laatste brood dat zij hier zullen bakken. Vanavond reeds zullen zij voor een andere bestemming afreizen, in andere oorden gaan vertoeven. Hoe prachtig, hoe ontzagwekkend praktisch is dat gedeelte van het Duitse leger ingericht.

Vilvoorde. Na een uur rijden, recht op onze voeten, stappen wij met gebroken rug uit. Het beminnelijke stadje, dat aan de burgerlijke gemoedelijkheid van gebouwen uit de jaren vijftig de breed aangelegde gratie van moderne parken en wandelingen paart, komt mij, onder de grauwe loomte van de lucht, verlaten en als ziek voor. Atmosfeer van het huis, waar een dode ligt. Vele, vele huizen gesloten. Andere, waar Duitse soldaten in en uit gaan, volkomen thuis. De inkwartiering is hier algemeen geweest. Was de overheid ook streng, de troepen hebben zich zonder baldadigheid gedragen. Alleen de huizen, waarvan de bewoners op de vlucht waren gegaan, hebben zij geheel ingenomen.

Een hartelijk maal in een gastvrij huis knapt ons op, verhoogt de stemming. Een half uur later zijn wij op weg naar het slagveld.

De meeste Brusselaars, die komen kijken, lopen ineens naar Epegem, één der dorpen die onder het gevecht het meest hebben geleden. Zo krijgen zij een haast volledig uitgebrand gehucht te zien, zonder meer (al is het toch al genoeg om ervan te gruwen). Er is echter meer en beters te overschouwen, al vergt het goede benen.

Een vriendelijke Vilvoordenaar, die de streek goed kent en dag aan dag de slag heeft kunnen volgen, wijst ons de weg. En zo krijgen wij een blik over het oorlogsterrein, veel duidelijker dan dat het op een kaartje getekend zou staan. En dat zouden de wandelaars naar Eppegem alleen ontberen.

Het regent maar. Onder de vervelende paraplu, de zware schoenen in de dikke, glibberige kleigrond, die een wel voordelige, maar thans minder aangename dunk geeft van de rijkdom der bodem, gaan wij eerst naar Houtem toe, voorbij de tuinbouwschool, die de staat te Vilvoorde bezit, en tot waar de Belgische troepen, die het stadje weer zouden innemen, konden naderen.

In Brussel heette het dat Houtem totaal platgebrand was. Men had hetzelfde verteld van Grimbergen, ge weet in hoeverre het bleek waar te zijn. En zekere avond had men ons te Laken de brand van Vilvoorde getoond. Heel in de verte meenden sommigen de hemel van de weerglans der vlammen roodgekleurd te zien. Ik zelf zag niets, wat ik toen toeschreef aan mijn myopie. Vandaag mocht mij blijken, dat mijn bijziendheid mij niet bedroeg: Vilvoorde is geheel onbeschadigd.

Houtem nu kwam er niet zo goed van af. Al kan geen sprake zijn, in de verste verte niet, van algehele verwoesting. Wij ontmoeten wel een paar kleine hofsteden, waar de bekende naftabommen hun werk verricht hebben. Ze zijn zo goed als vernield, en de Duitsers hebben deuren en luiken meegenomen om er hun loopgraven mee te maken. En toch zijn die kleine hoeven weer bewoond. De arme boertjes zijn teruggekomen met het beddengoed en het paar meubeltjes, dat ze bij de vlucht hadden kunnen redden. Zij hebben zich, berustend en gedwee, ingericht zo goed dit ging. Dezen, die hun huizen niet mochten terugvinden, zijn gaan wonen bij de buurman, die nog een dak had waaronder hij kon slapen. Zo hokken tot vier gezinnen samen

tussen vier gehavende muren. Pracht van de tucht, die de landbouwers bindt aan de grond, de aardappels stonden nog op het veld, en die moesten uitgedaan, daarna moest gemest, geploegd, geëgd. Het veld moet zijn gerief hebben. Zij beseffen dat hun bestaan geen andere reden heeft. En, terwijl de Duitser nog in de streek was, zijn zij teruggekeerd, en zij werken, hun voeten in hun aarde, heel hun lijf naar hun aarde gebogen. Zij hadden prachtige Brabantse paarden, die men natuurlijk heeft opgeëist; nu zijn het een paar oude vigilanteknolletjes met dikke logge kop, met reumatiekknieën en op de heupen afgesleten huid, die sukkelend de ploeg trekken. Maar de boer mort niet. Volgend jaar moet hier het koren wuiven...

De kuip van Houtem, het eigenlijke dorp, heeft veel geleden. Klooster der nonnes, school, pastorie, een paar grote hoeven, de kerk zelf, zijn lelijk gehavend. Maar ook de pastoor is terug. Op de kerk staat geen toren meer, maar er wordt weer mis gedaan. Na de verbijsterende crisis, herneemt het gewone leven in zoete deemoed.

Te Houtem zien wij de eerste loopgraven. Belgische, gericht naar Mechelen toe en naar Leuven van waar men dacht dat de vijand aanrukken zou. Dit is de uiterste oostergrens van het slagveld. Het vlakbij gelegen Peutie bleef ongedeerd. En onmiddellijk bemerkt men, dat die loopgraven toch wel wat al te duidelijk zichtbaar zijn. Verder zijn het manshoge kazematten, die de Belgische troepen hebben opgetrokken. Misschien uitnemende verdedigingswerken, maar die men, in een vlakke streek als deze, waar haast geen bomen de gezichtseinder breken, zeker wel op drie kilometer afstand zien kan ...

Wij doen onze hoed af voor de eerste graven die wij zo talrijk ontmoeten zouden. Hier liggen zeven Belgische soldaten, wat verder een Belgisch majoor. Een kruisje gemaakt van boomtakken. Daarop de politiemuts van de gesneuvelde. Wat bloemen ... Dicht daarbij

hebben de Duitsers één onzer soldaten begraven. Op het kruis hebben zij geschreven: een Belgier. Om de armen van het kruis hangt, met van aan het midden wapperende mouwen, de jas van het soldaatje; op de grond staat zijn ransel. Men heeft zijn graf afgezet met buksstruikjes. Het lijkt wel een vogelschrik, om roofvogels te verdrijven ...

De vijand kwam niet langs het noordoosten, hij kwam uit het zuiden. De Belgen werden verdreven, verzetten hun verdedigingswerken. En nu zien wij Duitse loopgraven: een lichte, begraasde, nauwelijks zichtbare, geleidelijke heffing van de bodem; maar aan de achterzijde een gracht van ruim twee meter diep, met een hogere trede van waar men kon schieten. Onder de grond zijn verder kamertjes aangericht, waarin stro tot een bed gespreid is. Behalve dat zij niet dan van dichtbij merkbaar zijn, geven deze loopgraven een indruk van degelijk "comfort".

Onze weg loopt nu naar Elewijt. Langs de baan is huis aan huis platgebrand, tot bij een herberg waar een witte vlag uitsteekt. Verder is alles zo goed als ongedeerd. In de bitter geurende puinhopen wroeten askleurige wezens, de vorige bewoners die de overblijfsels van hun have samen zoeken.

Aldoor maar nieuwe loopgraven, die offensief en defensief tekenen. Talrijker en talrijker nu, de tumuli, hoofdzakelijk van Duitse officieren. De gewone soldaten, hier in groten getale gevallen, zal men blijkbaar zo maar in de grond hebben gestopt. Daar zal de ploeg ons later van vertellen.

Van Elewijt-dorp schiet niet veel over. De kerk bestaat uit nog een paar muren, met een stompje toren. De schade is groter dan te Houtem. Op de weg naar Epegem, staat het huis van een dokter. Daar is een enorm, perfect rond gat in geschoten, terwijl het dak

geheel ongeschonden bleef. Men vertelt dat aldaar een paar Duitse hogere officieren gehuisvest waren. De Belgen kwamen het te vernemen, en schoten een houwitser dwars door het huis. Van de officieren bleef natuurlijk niet veel over. Eén enkele, die met de dokter toevallig in de kelder zat, bleef ongedeerd.

Naar het Rubens-steen nu, ruggensteun van het gevecht. In de ellendige regen verliest de laan, die er heen voert, niets van haar grootsheid. Al de bomen zijn behouden. In de zoelheid van de lucht hangen, onder het gewicht van het water, de gouden najaarstakken. Ziet men naar de aarde weer, dan merkt men, onder de kalme majesteit dezer bladergewelven, hoe verbitterd hier de strijd moet zijn geweest. De verschansingen zijn dichter, lopen over een grotere afstand, en helaas, ook de graven zijn er talrijker ... Aan de ingang van het slot staat een kleine herberg, een soort hoveniershuisje, okergeel onder het hoge, zeventiende eeuwse leien dak. Dat herbergje heet "In Rubens penseel". Volgens de legende moet Rubens hier hebben verbleven, voor hij het steen betrok dat hij aldaar liet optrekken en dat tot decor zou dienen voor zijn heerlijke "Liefdestuin". Hier nu verbleef een Duitse majoor met een vijftigtal mannen. De zoon van de eigenaar vertelde het aan de Belgen. Het huisje werd omsingeld, al de Duitsers, majoor inbegrepen, gedood. Men kan hun graven zien in de tuin van het huisje.

Het kasteel zelf van Rubens, onlangs hersteld door de nieuwe eigenaar ervan, senator de Becker-Remy, heeft zo goed als niet geleden. Alleen de gratievolle Franse tuin die er toegang toe geeft is in zijn grasvelden vernield, terwijl verder in het park, het somptueuze en weemoedige park, slechts enige bomen zijn geveld, en men zowat overal uit takken en plankjes afdakjes heeft gebouwd, vermoedelijk om er de auto's te bergen, wiens spoor men door de lanen nog heel goed volgen kan. Onder die afdakjes liggen talloze wijnflessen en hopen vuil. Een werkvrouw van het kasteel grabbelt er met haar

hakige vingers door. Ze drenst: “Ze hebben mijn kruislievenheer meegenomen. Zie, hier is het voetstuk waar hij op stond. Ik heb het hier teruggevonden. Maar het kruisbeeld niet” ... Aan de ingang van het steen een aanwijzend plankje, waarop een vinger “Zur Latrine” gericht staat. Wat verder ligt een Oberleutnant begraven.

In het kasteel is men ijverig aan de schoonmaak. Er werd, zoals ik zegde weinig schade aangericht. Een paar houten borstbeelden zijn van de grote trap weggenomen, ik weet niet door wie.

We lopen door de rijke, nobele zalen. Op één plaatsje slechts de sporen van geschut: een geweerkogel heeft een gaatje gemaakt in een vensterruit, en is aangevlogen op een schoorsteenmantel, waar een witmarmeren ornament is beschadigd. Maar de aanwezigheid van de Duitsers merkt men er aan andere tekens: een opschrift wijst erop, dat de “Kasseverwaltung” zich op de eerste etage bevindt, in de zaal waar de eigenaar zijn eigen brandkas in een geheim kamertje verborg, dat blijkbaar gauw gevonden werd. Op de muur van die zaal staat met prachtige stiptheid de ligging en gesteltnis van het slagveld getekend ...

Met dat al heerst hier een onzeglijke verlatenheid. Ik denk eraan, dat hier eens een warme liefde heeft gewoond. Het moest hier warm van liefde zijn, toen Rubens er zijn innigste, zijn meest offervaardige, zijn rijkste en rijpste, zijn niet egoïstisch triomfantelijke: zijn onderworpen dankbare liefde van man op leeftijd offerde als een stille maar bestendige vlam aan het mooie, misschien wel grillige jonge meisje van achttien jaar, dat zijn tweede gemalin was geworden. In deze, van zijn liefde bezielde zaal, die nu zo armzalig leeg is, zal hij door dit raam gekeken hebben, zoals ik nu doe. Deze partij platanen was geel en purper, als nu. Uit een verre vijver zal, als nu, een reiger met lome vlerken opgestegen zijn. November naderde: er lag een eik in de haard te branden. Hij, Rubens, was weemoedig

gelukkig. Als nu woedde de oorlog over de helft van Europa: in Spanje, in Italië, in de Nederlanden, in Duitsland ...

Door het weidse park heen, naar de steenweg op Epepegem. Hier zijn al de bomen weggezaagd. Loopgraven aan beide zijden van de steenweg. De weiden belegd met prikkeldraad, kilometers ver. Hier heeft het laatste gevecht plaats gehad, het beslissende. Hier, en te Verbrande Brug, en te Beigem, naar Grimbergen toe, over een lijn van een kleine twintig kilometer, naar ik bereken. Wij lopen, naast de straatstenen, over nieuw omgedolven aarde, waar grint over gestrooid is geworden: misschien het graf van ik weet niet hoeveel soldaten.

Te Epepegem zien wij het afschuwelijke. De kerk, een architectonisch geveltje, geheel leeg gebrand. Daar, waar de toren stond, alleen nog de logge klokken die in de aarde gezonken zijn. Aan beiden zijden witstenen pijlers, waarvan twee de rille, sierlijk buigende lijn van een ogief nog dragen.

Van het dorp blijft zo goed als niets over. Op sommige huizen heeft het schroot merken gelaten als de ziekte op het gelaat van een pokdalige. De kogels zijn afgeketst op de kalkmuur, waar zij donkere putjes in nagelaten hebben. Terwijl wij met een gewrongen hart rondlopen, zien wij vlammen boven een huis uitwapperen, en een rookpluim, onder de bedompte, dikke regenlucht neergedrukt, zich in roetige dichtheid buigen. Een huis dat de Duitsers daareven in brand hebben gestoken, de enen zeggen omdat aldaar geschoten werd, de anderen omdat men er, tegen verbod in, duiven op het dak had gezien.

Maar hier is het geen sombere desolaatheid. Hier loopt heel Brussel rond. Allerlei voertuigen hebben de reizigers aangebracht, als naar een monsterachtige picnic. Langs de weg staan kramen opgesteld,

waar men bier verkoopt. Daar is wel niemand, die enige vreugde zou durven laten blijken voor de dankbaar aanvaarde gelegenheid van een geboden uitstapje. Maar er zijn er die met zelfvoldaanheid bekennen, nu reeds driemaal gekomen te zijn, en dat het schouwspel ze nog lang niet verveelt ...

Terugtocht naar Vilvoorde. Het regent nog altijd. De regen is nu echter verdeeld over duizenden, die eveneens terug naar Brussel moeten. Het vermindert mijn wrevel allesbehalve ... We lopen over de glibberige grond, waar we telkens moeten uitwijken voor Duitse auto's en Belgische karretjes. Wij hebben vijf uur lopen in onze benen. Te Vilvoorde wacht mij, gelukkig in hetzelfde vriendelijke huis, een kop koffie en een schat van heerlijke peren.

Nu weer op de tram naar Brussel, onder hetzelfde gedrang als vanochtend. Ik mag weer in de stemming verkeren van een sardien in haar blikje, zonder echter de olie die alle wrijving zachter maakt ... Als wij, in het donder, de veldbakkerij der Duitsers voorbij rijden, merken wij dat ze opgebroken en weggevoerd wordt.

En als ik thuis kom, doornat, de benen moe van de klei die mijn schoenen in een dichte gietvorm heeft gevat, geniet ik de warmte wel van de blozende kachel en van een welkom avondmaal. Maar ik kan het beeld niet verdrijven van wat ik die dag heb gezien. En 's nachts droom ik ervan.

Uit België.

Een Hagenaar, de heer Ch. Boon, die ons indertijd de eerste opgave verstrekte van de in Antwerpen vernielde huizen, is donderdag van een nieuw reisje door België teruggekeerd en heeft ons het een en ander van zijn bevindingen medegedeeld.

Zaterdagochtend van Vlissingen vertrokken (waar het kanongebulder der Engelse vloot reeds duidelijk hoorbaar was) kwam hij in de namiddag te Sluis aan. Van hier werden per tram tal van teruggekeerde Belgische vluchtelingen gratis naar Brugge vervoerd. Onze zegsman echter gaf er de voorkeur aan, zijn fiets te bestijgen en langs het kanaal naar Damme te rijden. Daar was geen “Duits” meer te bespeuren; het enige, wat de bevolking eigenlijk van de Duitsers wist te vertellen, was dat zij een paar varkens hadden meegenomen. Doch toen hij daarna tegen het donker te Brugge aankwam zag hij uniformen in overvloed. Op de markt wemelde het van soldaten en alle hotels waren vol Duitsers, zodat er voor hem alleen maar een bed in een Esperantohotelletje overschoot. De bevolking ondervond niet de minste last, al moest zij natuurlijk zorg dragen, vóór negen uur ‘s avonds thuis te zijn en al werd haar bij proclamatie duidelijk gemaakt, dat aanvallen op militairen een onmiddellijke uittocht der bezetting en platsbygging der stad ten gevolge zouden hebben.

De volgende ochtend trof onze zegsman op de Kommandantur een zeer welwillende hauptmann aan, die hem toestond tot uiterlijk 31 oktober met de fiets naar Oostende en van daar terug te gaan. Weldra zat hij dan ook op zijn fiets en reed hij in de richting van België's grootste badplaats. Schier geen enkele burger kwam hij op die tocht tegen; het verkeer van Oostende naar Brugge was om militaire redenen streng verboden.

In Oostende aangekomen wilde hij een kamer bespreken in het hem bekende Hôtel des Thermes, maar dit bleek volstrekt onmogelijk en hij mocht zich nog gelukkig prijzen, dat de naast het hotel wonende eigenaar hem herkende en een huiselijk maal aanbood. Boven het hotel zelf wapperde de Rode Kruisvlag; die zondagmiddag werden er voortdurend gewonden binnengedragen. Trouwens, op de ganse lange weg naar Nieuwpoort, die men vandaar kon overzien, zag men

niets dan een lange rij boerenkarren, die, elk met een viertal gewonden, zich in de richting van Oostende voortbewogen, vanwaar een deel der gekwetsten per trein verder vervoerd werd. In de hall van het hotel stonden de brancards dicht opeen, terwijl alle kamers propvol matrassen lagen, die men overal vandaan had gehaald. Daarvoor waren zelfs verschillende huizen opengebroken.

Met een Belgische liefdezuster ging de heer Boon rond. In de eetzaal zag hij 26 gewonden liggen. Een daarvan, een soldaat, die twee dagen lang met een hoofdwonde op het slagveld had gelegen, vroeg met matte stem in goed Vlaams: "Mag ik alsjeblijft wat water hebben?". Maar verreweg de meeste gewonden waren van Duitse nationaliteit. De zuster vertelde onze zegsman, dat de laatste tijd een paar duizend gewonden per dag passeerden. En het kanongebulder uit de verte scheen een daverende bevestiging van haar droeve mededeling.

Kort daarop deed de heer Boon een poging om de Zeedijk te bereiken. Zonder resultaat echter. Zelfs geen Duitser waagde zich op die boulevard.. Zodra enkele lieden daar samenschoolden, lieten de Engelsen hun geschut spelen. De aanvankelijke pogingen der Duitsers om daar kanonnen op te stellen (wij spreken van zondagmiddag 25 oktober) waren dan ook volkomen mislukt. Zij waren beantwoord met een geweldige beschieting, waarvan verschillende hotels aan de boulevard nog de duidelijke sporen droegen, doch de rest der stad bijkans niets geleden had. De Engelsen spaarden blijkbaar Oostende en Middelkerke zoveel mogelijk en richtten bij voorkeur hun vuur op de verbindingsweg tussen deze beide plaatsen en tussen Middelkerke en Westende. De Duitsers van hun kant begrepen dit zeer goed en hadden juist om deze reden alle Belgen verboden, Oostende of Middelkerke te verlaten. Lieten wij heb uittrekken - zo werd onze zegsman op de Kommandantur, waar hij een goed woordje voor een paar Belgen deed, door een officier verzekerd - dan zouden de Engelsen spoedig deze beide plaatsen onder vuur nemen

en wij de dupe daarvan worden. In Oostende was de stemming der bevolking zeer gedrukt, de Duitse soldaten daarentegen lieten het hoofd niet hangen en riepen: "Siegen oder sterben." In de hotels wemelde het van officieren, die deels contant betaalden, deels bons uitreikten, welke ten name der gemeente Oostende stonden en van welke inwisselbaarheid de Oostendenaren geenszins overtuigd waren. Een proclamatie verkondigde, dat aan de militaire overheid was ter ore gekomen, dat bewoners van Oostende in verbinding stonden met de vijand, dat zulks echter ten strengste verboden was en de schuldigen volgens krijgsrecht bestraft zouden worden. Voorts was bepaald, dat alle Engelsen zich terstond hadden aan te melden, en dat de Engelse vrouwen en kinderen de villa's buiten Oostende moesten verlaten en zich in laatstgenoemde plaats verzamelen, ten einde onder militair geleide over de Hollandse grens te worden gebracht.

Een poging van onze zegsman om als tolk bij het Rode Kruis diensten te bewijzen mislukte, ofschoon een officier van gezondheid, die hij eerst aanklampte, voor dit denkbeeld wel oren had. In de Kommandantur wilde men hiervan niets weten, men beweerde, over genoeg tolken te beschikken, en keek de vreemdeling aan, als ware hij een spion in spe. Ook verzekerde men hem, dat hij bij zijn pogingen om in zuidelijke richting te fietsen het zeker niet verder zou brengen dan tot de poort van Oostende, waar de militaire wacht hem ongetwijfeld zou aanhouden. Toch waagde hij het 's maandagsochtends erop, reed de stad uit zonder een post te zien en bevond zich weldra op de weg van Oostende naar Middelkerke, waar soms de kogels over zijn hoofd vlogen en waar de talloze wagens met gewonden, die van het gevechtsterrein nabij Nieuwpoort terugkwamen, het verkeer dreigden te stremmen.

Ook te Middelkerke was het verboden de zeedijk te betreden. In een zijstraat, die naar de boulevard voerde, stond een soldaat, maar hij

hield zich op eerbiedige afstand van de straathoek, van waar onze zegsman in de gauwigheid een Engelse kruiser ontwaarde om dan onmiddellijk naar veiliger regionen teruggeroepen te worden. Een hupse luitenant verzekerde hem tevens, dat het onmogelijk was, in de richting van Nieuwpoort te fietsen. Zelfs de Duitsers begaven zich slechts node daarheen. Het vuur der Engelsen (die waarschijnlijk afgingen op Franse signalen) was moordend en met razende vaart stormden de Duitse automobielen de gevaarlijke weg over.

Intussen vond onze zegsman even buiten het dorp een verbindingsweg naar de dijk. Doch ook ditmaal kwam hij niet waar hij wezen wilde; een soldaat hield hem aan en raadde hem aan, zich tot zijn commandant te wenden; die had veel meer in de melk te brokken dan de luitenant van zoeven. Ofschoon de heer B. enig wantrouwen koesterde en hem de blikken, die de Duitser van zijn eigen armzalige fiets op de spiksplinternieuwe Fongers wierp, volstrekt niet bevielen, liet hij zich bepraten en reed hij naar het aangegeven punt, gevolgd door de soldaat, wiens zoetsappigheid minderde naarmate men zijn commandant naderde.

De officier liet hem eerst geruime tijd geduld oefenen en voegde daarna onze landgenoot toe: "U staat op het punt, in de grootste moeilijkheden te geraken. Wij houden hier wel meer mensen vast. Ga onmiddellijk weg!" Een bevel, waaraan de heer B. zich haastte te voldoen. Bovendien was de soldaat tot de ontdekking gekomen, dat zijn "Schein" hem slechts recht gaf, tot Oostende te fietsen! Het verwonderde hem nog, dat hij zijn rijwiel er niet bij inschoot.

Terug dus naar Oostende. Na daar in een restaurant gegeten te hebben, begaf de heer B. zich naar het station, waar niemand zonder pas binnen mocht komen. Ook ditmaal dus kwam zijn Nederlandse pas hem uitnemend van pas. Een matroos geleidde hem naar de officier, die als stationschef fungeerde en hem mededeelde, dat hij

voor vijf plus twee frank met zijn rijwiel naar Brussel mocht sporen, in een trein, die hoofdzakelijk voor het vervoer van gewonden bestemd was.

Op iets dergelijks had onze zegsman juist gehoopt; hij stapte dus met zijn fiets in een coupé, waar hij een Belgische familie aantrof, die met een zeer bijzondere pas Oostende had mogen verlaten. Na lang wachten vertrok men met een 10-kilometervaartje, om pas na 18 uur een plaatsje nabij Brussel te bereiken, waar de heer B. de trein verliet om de hoofdstad binnen te fietsen.

Die spoorreis en dat oponthoud op het station te Oostende zal de heer B. niet licht vergeten. Steeds weer zag men nieuwe gewonden aanstropelen of binnendragen. Daaronder waren ook twee roodbroeken, Franse soldaten dus, die op liefdevolle wijze vervoerd werden. Plotseling barstte een luitenant uit: "Laat die lui toch lopen; onze zieken lopen ook." Doch de barmhartige samaritanen bleven plots oostindisch doof, en een matroos voegde de heer B. vergoelijkend toe: "Niet al onze officieren zijn zo", hetgeen deze gaarne beaamde.

In Brugge kwamen er nieuwe gewonden bij en was er nieuw oponthoud. 's Nachts reed men, in een totaal onverlichte trein, Gent binnen, waar Rode Kruiszusters gereed stonden om de gewonden te voeden en te laven en ook de "vluchtelingen" niet vergeten werden. Tot deze laatste (kleine) categorie behoorde ook de heer B., die overigens zelf meehielp bij het rondbrengen van de soep en van het met spek belegde, ongeboterde brood.

Tegen de ochtend kwam men in de nabijheid van Brussel, waar men hoog in de lucht een Taube zag vliegen en de ijzeren skeletconstructie van een reusachtige loods voor Zeppelins zag. Die skeletconstructie

(om een Amerikaanse uitdrukking te gebruiken) werd met planken bekleed en daarop werd weer asfaltdakpapier aangebracht.

Nabij Brussel stapte de Heer B. uit, omdat hij een nieuw en langdurig oponthoud vreesde. Binnen een kwartiertje had hij België's hoofdstad bereikt, waar hij juist binnenreed, toen de op post staande soldaten voor een voorbijkomende patrouille salueerden. Zo kwam hij volkomen onopgemerkt binnen Brussel.

En dit was zijn geluk. Want anders had zijn fiets hem wel eens ontnomen kunnen worden. In de stad toch gaapte iedereen hem aan. Een burger per fiets, dat was in deze laatste dagen iets zeer ongewoons. Aanvankelijk meende hij, dat hij er tengevolge der ongemakkelijke treinreis een beetje verwilderd uitzag, maar weldra vernam hij, wat de ware oorzaak dezer ongebruikelijke belangstelling was. Burgers spraken hem aan, riepen hem toe, hoe hij hier binnen had kunnen komen zonder dat zijn fiets in beslag genomen was. Later vernam hij dat, geheel anders dan in Antwerpen en Brugge, in Brussel geen fiets veilig was. Die, welke niet angstvallig achter slot en grendel werden gehouden, werden onmiddellijk gerekwireerd.

Intussen had hij zich zonder de minste argwaan naar een goed hotel bij het Noordstation begeven, waar voor weinig geld een prachtige kamer te krijgen was, maar wegens de grote slapte voor de inwendige mens geen zorg meer gedragen werd. Er waren trouwens ook hotels, waar men zich terdege te goed kon doen; ook zelfs na het van overheidswege bepaalde sluitingsuur. Dat waren enige zeer goede eethuizen, waar vooral vele officieren kwamen en die daarom (evenals in Luik) een bijzondere bescherming genoten.

In Brussel viel van aanmatigend optreden der Duitsers weinig of niets te bespeuren. Was het omdat zijzelf, betrekkelijk weinigen in aantal, in de bevolking van deze grote stad opgingen, en zich daar niet als de

alomtegenwoordige heersers gevoelden? Terwijl in alle andere steden de Duitse vlag op de toren wapperde, was dit in Brussel niet het geval. Tal van dames zag men daar met de nationale kleuren rondlopen; ook reed er bv. een automobiel, getooid met de Belgische vlag, waarop een zwarte rouwstrik bevestigd was.

Die dinsdag was in Brussel per proclamatie voorgeschreven, dat alle burgers, die indertijd meegevochten hadden (en wier namen op het stadhuis reeds te boek zouden zijn gesteld) op een nader aangeduide dag op een der stadspaleizen moesten samen komen. Dit wekte bij sommigen enige bezorgdheid, maar nochtans was het op de Anspachlaan een gezellige drukte, waarin de weinige militairen schier teloor gingen. Zo heel veel van de oorlog had men in Brussel de laatste dagen trouwens niet bespeurd; gevangene soldaten werden daar niet meer over straat vervoerd sinds het voorgekomen was, dat het volk zo sterk was opgedrongen, dat een paar gevangenen waren ontsnapt en zich snel in burgerklederen hadden gestoken. Deze bijzonderheid werd de heer B. door een Nederlander, aan wie hij een brief overbracht, medegedeeld.

In Brussel werd de Nieuwe Rotterdamse Courant druk verkocht, niet echter voor 20 centiemen, zoals te Brugge het geval was geweest, maar voor 50 centiemen. Ook Duitse soldaten kochten dit Nederlandse blad, terwijl verscheidene groepen Brusselaars zich het gemeenschappelijk bezit van één exemplaar wisten te verzekeren. In het geheim werd op enkele straathoeken ook de Times verkocht, waarvoor fabelachtige prijzen werden geboden. Tien frank werd daarvoor meermaals betaald.

Brussel was wellicht de enige stad, waar men de voor België pasklaar gemaakte Duitse postzegels aan het postkantoor kon kopen. In verschillende andere plaatsen toch was dit bijna alleen voor de militaire correspondentie opgesteld en handelde men het

verstandigst, als men deze gelegenheidszegels in winkels kocht. Terwijl de heer B. aan het Brusselse postkantoor voor vier postzegels van respectievelijk 3, 5, 10 en 20 pfennig (op de bekende primitieve wijze herschepen in zegels van 3, 5, 10 en 25 centiemmen) slechts 43 centiemmen betaalde, kostten deze in een Antwerpse boekwinkel één frank, dit wil zeggen nog 25 procent meer dan in Den Haag. Overigens was ook in Brussel het postverkeer nog geenszins ongelimiteerd toegelaten. Buiten het postkantoor stonden op een bord de namen van de plaatsen te lezen, waarheen men brieven verzenden kon. Het waren er slechts zes of zeven en daaronder was geen enkele stad in het buitenland. Velen waren dus voor hun correspondentie op particuliere vervoermiddelen of de tussenkomst van vriendelijke reizigers aangewezen.

De Heer B. had reeds dinsdagmiddag een bezoek aan de Kommandantur willen brengen, die in een der departementen van algemeen bestuur gevestigd was. De lange file schrikte hem echter af en zo stelde hij zijn bezoek tot de volgende ochtend uit. Ook toen echter stonden er al weer tal van mensen, onder wie enkele huilende vrouwen de aandacht trokken. Belgische politieagenten droegen zorg, dat ieder op zijn beurt geholpen werd, doch de Duitse tolken (kenbaar aan de brede band om hun arm), die buiten het gebouw bijstand boden en inlichtingen gaven, hadden een bijzonder zwak voor liefvallige jongedames en loodsten deze zo mogelijk het eerst naar binnen. Nog gemakkelijker was hetgeen zich binnen het gebouw afspeelde, waar aan een lange tafel zeven of acht klerken voortdurend ijverig in de weer waren. Een Duits officier kwam daar plotseling binnenstuiven met een bekoorlijke dame, wiens Frans hij nauwelijks verstond: zij was een zeer goede kennis van hem, zo beweerde hij, en moest onmiddellijk geholpen worden. Aan zijn verzoek werd voldaan: "Tien frank", zegde een der vlijtige kantoorheren, terwijl hij haar een bewijsstuk overhandigde. De dame

nam het met een gracieus gebaar aan. Toen, zich glimlachend tot de officier wendend, zegde zij in het zuiverste Frans: “U wilt het zeker wel even voor mij betalen, nietwaar?” Hetgeen gebeurde, maar blijkbaar niet van ganser harte. Op zo’n krijgslist was de officier, die aanvallen op zijn beurs meer duchtte dan aanvallen op zijn hart, niet bedacht geweest.

De heer B. was voornemens geweest van Brussel over Mechelen naar Antwerpen te fietsen, maar spoedig werd hem aan het verstand gebracht, dat hiervan geen sprake kon zijn. Men was zelfs hogelijk verbaasd, toen men van een fiets hoorde spreken. Hoe was het mogelijk, dat hij daarmee binnen Brussel was gekomen. De commandant begreep er zelf niets van; “overal zijn de orders verschillend”, erkende hij. Maar hij haastte zich om op de Schein met koeien van letters te schrijven “Das Fahrrad darf nicht requiriert werden.”

Voor die nieuwe Schein moest 5 frank betaald worden en dan diende hij nog tegelijk voor retourbiljet naar Antwerpen. Over Leuven, Aarschot en Lier is de heer B. hier woensdag heen gespoord; met Mechelen was die dag geen verbinding. Controle was er niet in de treinen; ook bij de uitgangen werd niet op het vertonen van de kaartjes (monsterkaarten ditmaal) aangedrongen.

Tot Leuven reisde onze zegsman met een correspondent van de Italiaanse “Tribuna”; daarna moest hij overstappen en kwam hij in een militaire trein terecht, die van Luik was gekomen. Die trein bestond o.a. uit vele platte wagens met mortieren en goederenwagens vol paarden. In de coupés zaten Duitse landstormmannen, die een paar maanden lang in Luik waren geweest en nu naar Antwerpen gingen. In deze laatste plaats kwam de heer B., die te drie uur in de namiddag uit Brussel was vertrokken, om negen uur ‘s avonds aan.

De volgende dag had hij ruimschoots gelegenheid om te constateren, dat de Scheldestad herleefde en ... de Duitsers waakzamer werden. Ditmaal moest hij bij het passeren der wachtposten zijn pas vertonen, wat vóór een paar weken niet het geval geweest was. Diezelfde dag fietste hij naar de trein van Roosendaal, waar hij met zijn fiets voor de luttele som van 1,50 frank heengevoerd werd.

Te Gent moeten tal van Duitse soldaten, die zich in burgerkleding bevonden, teneinde te deserteren, gevangen genomen zijn.

Een oproep van de Belgische regering aan de natie.

Wij hebben reeds met een kort woord, in ons avondblad van vrijdag, vermeld, dat de Belgische regering in het te Havre verschijnend Staatsblad een oproep heeft gericht tot alle Belgen in het buitenland, om zich als vrijwilliger bij het Belgische leger aan te sluiten. Wij laten hier nog een en ander uit dit stuk (Belgisch Staatsblad van 25, 26 en 27 oktober) volgen: "Door de verschrikkingen van een vijandelijk binnenvallen in het vaderland, aldus vangt het aan, uit hun steden en dorpen verdreven, hebben talrijke Belgische gezinnen een schuiloord moeten zoeken op vreemde bodem. Dit schuiloord hebben zij gevonden in gastvrije landen, waar de openbare besturen, zowel als de bevolking te hunnen opzichte een goedaardigheid hebben aan de dag gelegd, van welke onze natie de dankbaarste herinnering zal bewaren.

"Op al deze gezinnen weegt een zelfde verplichting: dat zij nooit het verre vaderland vergeten, waar verwanten, vrienden, gezellen zo vreselijk lijden! Dat zij in deze dagen van beproeving, door hun moed en waardig gedrag de sympathieën trachten te vermeerderen, welke alle weldenkende en edelhartige mannen over de gehele aardbodem ons toedragen! Dat al hun gedachten, hun streven en hun daden

steeds op het heilig doel gericht blijven: de bevrijding van het vaderland.

“Talrijk zijn de gezinnen, welke nog onder hun leden mannen en jongelingen tellen, welke voor militaire diensten geschikt zijn. Uit eigen aandrang hebben velen zich bij het leger laten inlijven en elke dag zijn er meer. Het is nodig, dat allen, zonder verwijl, dit voorbeeld volgen.”

Dan volgt de oproep: In naam van de Koning, door ons reeds vermeld.

Uit het stuk blijkt ook nog, dat ongehuwde Belgen van 18 tot 30 jaar, welke aan de oproep vóór 15 november geen gehoor zullen schenken, bij bevel zullen kunnen worden opgevoerd voor het verrichten van militaire arbeid, krachtens een wet van 14 april 1887.

Het stuk is ondertekend door alle leden van de ministerraad.

Eén onzer Belgische medewerkers schrijft ons naar aanleiding van de oproep:

Eindelijk heeft de Belgische regering aan alle weerbare Belgen de wapenkreet doen vernemen. Uitstekend, maar te laat. Het heeft mij steeds verwonderd en geërgerd, en ik kan er aan toevoegen, dat dit gevoel ook bij vele invloedrijke politieke mannen, zelfs bij enkele ministers, heerste, dat de regering niet onmiddellijk bij het uitbreken van de oorlog de maatregelen heeft getroffen, om een reserveleger op de been te brengen. De dienstplicht was, zoals men weet, in België tot in 1913 zeer beperkt. De jaarlijkse lichteningen bedroegen tot in 1908 slecht 13.300 man en van 1909 tot 1913 waren ze langzaam geklommen tot zowat 22.000 man, zodat, na oproeping van 15 lichteningen, het gehele Belgische leger niet meer dan zowat 180.000 man bedroeg.

De dag van de oorlogsverklaring, vroeg de regering aan de beide kamers machtiging, om de lichte van 1914, welke in vrede tijd eerst op 1 oktober moest binnenkomen, bij vervroeging te mogen oproepen. Dat werd natuurlijk toegestaan. Naar mijn mening was dat niet genoeg. Men had, het voorbeeld van Nederland volgend, ook voor de lichte van 1915 verlof moeten vragen en, gezien de noodtoestand, er dan ook onmiddellijk gebruik van moeten maken. Dat zou met één slag een versterking van 80.000 man hebben gegeven. Daarbij kwamen dan nog 50.000 vrijwilligers, welke zich in een prachtige opwelling van patriotisme gedurende de eerste dagen van de oorlog aangemeld hebben, en vooral de jongere lichten der stedelijke burgerwachten, welke, reeds in vrede tijd, van mausergeweren en volledige uitrusting voorzien, na enkele weken oefening goede strijdkrachten konden vormen.

Dat was reeds een hele jonge legermacht. Maar ze werd nu eenmaal niet gevormd. De lichte 1914 werd niet eens onmiddellijk opgeroepen. Men talmde ermee tot half september, toen reeds drievierden van het Belgisch grondgebied overmeesterd was door de Duitsers, met het gevolg, dat slechts 15.000 rekruten konden binnen komen, en dat voor de burgemeesters en voor dienstplichtigen uit de grensgemeenten van het bezette gebied grote onaangenaamheden werden verwekt. Zelfs de eerste vrijwilligers werden slechts voor een klein derde onder de wapens gehouden en de burgerwachten werden overal ontwapend en de wapens bij de Duitse overheid ingeleverd.

En de reden?

Gebrek aan officieren en gebrek aan uitrustingsmiddelen. Het officierskorps van België was ternauwernood voldoende talrijk voor vrede tijd, en moest zelfs met het oog op de grote legeruitbreiding, welke bij de wet van 1913 was voorzien, in aanzienlijke mate worden

aangevuld. En van een reservekader was haast geen sprake. En niet minder groot was het gebrek aan uitrustingsmiddelen. Wel had België in de laatste jaren aanzienlijke sommen voor militaire doeleinden uitgetrokken. Maar deze werden vooral besteed aan vestingwerken, artillerie en ammunitie voor zwaar geschut.

Met de vernieuwing en vervollediging van de uitrusting der infanterietroepen was nauwelijks een aanvang gemaakt. De nodige kredieten waren reeds ingewilligd, maar slechts voor een onbeduidend gedeelte gebruikt.

Wellicht hebben nog andere overwegingen invloed gehad om de bijeenroeping van nieuwe manschappen te vertragen. De aangegeven redenen maken reeds de gebleken aarzeling begrijpelijk, en zijn zonder twijfel de voornaamste oorzaak geweest. Maar het neemt niet weg, naar mijn oordeel, dat het veiliger en doelmatiger ware geweest, onze jonge mannen bijtijds samen te brengen, al was het maar om ze aan de invloed van de vijand te onttrekken en voor militaire handenarbeid te gebruiken, dan ze achteraf uit alle gewesten te moeten samenroepen, welke aan de beklemming van de vijandelijke macht waren ontkomen, zonder dat het mogelijk was tegen de twijfelaars enige afdoende maatregel te nemen.

Maar het is niet het uur der kritiek, het is het uur der krachtige daad. En ik hoop van harte, dat de oproep van onze regering een krachtige weerklink in alle harten van België vinden zal.

Van het westelijk front.

Men meldt ons uit Sluis:

De toestand op de uiterste rechtervleugel der Duitsers blijft in het algemeen onveranderd. De Duitsers blijven een geweldige kracht ontwikkelen en brengen grote offers aan mensenlevens om definitief

over de IJzer te komen. Het gelukt hen nu en dan troepenafdelingen over het kanaal te krijgen, doch deze worden telkens weer teruggeslagen. Vooral leggen zij er zich nu op toe hun steunpunt aan de kust vooruit te schuiven op Nieuwpoort, maar ook hierin zijn zij na een strijd van vele dagen niet geslaagd. Te Oostende hoorde ik gisteren omstreeks drie uur hevig kanonvuur in zuidwestelijk richting, naar schatting 10 km van Oostende. Dit werd bevestigd door Duitse soldaten die van het gevechtsterrein kwamen en mededeelden dat aan de kust wordt gevochten tussen Middelkerke en Westende.

Het was onmogelijk tot zover door te dringen. De vrees voor spionage heeft de Duitsers het gevechtsterrein beneden de lijn Mariakerke-Deinze doen afsluiten. In de kustplaatsen is de toegang tot de zeedijk verboden, waarschijnlijk om te voorkomen dat seinen gewisseld worden met de Engelse schepen waarvan ik er echter niet één zag toen het mij even gelukt was in Oostende tot de zeedijk door te dringen. De Duitsers hebben alle villa's aan de zee doen ontruimen, ook alweer uit vrees voor spionage. Ik was genoodzaakt te voet van Brugge naar Oostende terug te gaan.

Het verkeer met auto's en rijwielen is streng verboden. Ik nam dus de kortste weg langs het kanaal dat evenwijdig loopt met de spoorweg. Daardoor was ik in staat te zien dat lange treinen met gewonden voortdurend van Oostende naar Brugge gaan. Ik kon vrij belangrijke troepenbewegingen constateren. Op de heenweg zag ik bij Jabbeke ongeveer 2000 man in noordelijke richting gaan en op de terugweg zag ik te Plassendale een troepenafdeling die zich blijkbaar voorbereidde om front te maken naar het noorden.

Ik kreeg de indruk dat men hevige aanvallen verwachtte uit het noorden. Die indruk wordt versterkt door de omstandigheid dat de

dorpen tussen de Nederlandse grens en Brugge waar voor enkele dagen nog geen Duitsers waren te zien, thans vrij sterk bezet zijn.

De Belgische oorlogscorrespondent van de Tijd seint uit Duinkerken: Het offensief der Duitse troepen aan de IJzer is gebroken en voorgoed overgenomen door de bondgenoten, die thans de toestand beheersen. De vijand was geheel verrast door de onderwaterzetting van de laag gelegen gebieden bij de Loovaart en de uiterwaarden van Veurne tussen het IJzerkanaal en Nieuwpoort-Duinkerken. Men liet de Duitsers nog iets verder zuidwestelijk trekken en de Belgische genieofficieren zetten toen het sluizenstelsel open, dat het operatiegebied der Duitsers inundeerde, die haastig tot de aftocht gedwongen werden en tevergeefs met hun artillerie en een bajonetaanval hadden getracht de openzetting te beletten en later ongedaan te maken. Het was een behendig en systematisch werk, waarbij vele Duitsers verdronken en werden gedood door schrapnells van de verdragende kanonnen, die hun geen ogenblik op hun terugtocht rust lieten. Aan de zijde der IJzer is thans geen enkele Duitser meer te bekennen.

De heer Van Kol heeft, naar men weet, dezer dagen een autotocht door het verwoeste België ondernomen en zich daarop tot het bestuur der Duitse sociaaldemocratische partij gewend met het voorstel, dat enige Duitse Rijksdagleden met hem een onderzoek in het zwaar getroffen land zouden instellen.

Thans deelt de heer Van Kol aan Het Volk mee, van het Duitse partijbestuur bericht te hebben ontvangen, dat het op dit ogenblik tot zijn leedwezen aan dit voorstel geen gevolg kan geven.

De Antwerpse kwajongens zijn terug!

Onze correspondent te Antwerpen schrijft op 30 dezer:

Al van de eerste dag na de Duitse bezetting, dus op zaterdag 9 oktober, had ik er één in de gaten. Het was aan het Willem Ogierpleintje, vlak tegenover het Steen aan de Scheldeoever. Daar lagen, zo men weet, een massa militaire kledingstukken, daar inderhaast neergegooid door onze krijgslieden op de aftocht naar de overzijde der rivier. Uw bijzondere verslaggever heeft u over dat schouwspel toen wel een en ander geschreven. Het heugt me nog, hoe een Duits officier, die erbij stond, schamper tegen een van zijn collega's zegde: "Das ist die Belgische Armee". Het was een innig treurig gezicht, en wij voelden er de diepe nood onzer arme jongens te scherper om. Maar wie dat niet scheen gewaar te worden was een Sinjoortje van een duim hoog, die, zonder een spoor van ontroering, zich vrijelijk bewoog onder de reuzengestalten in de bekende grijze uniformen. En, verbeeld u mijn verrassing, de knaap zong dat het kletterde: "Zij zullen hem niet temmen, de fiere Vlaamse leeuw!" Ik zal die kinderstem, voor mij de stem van ons hele kindvolk, nooit vergeten. Te midden van het oorlogswee klonk het hoopvol, bemoedigend, diep in de ziel grijpend als een stem over de tijden heen, de stem van het onverwoestbare Vlaamse volk.

Ik zegde u reeds, dat we weken lang de kinderlijke klanken over de straat hebben gemist. Maar nu zijn er, sedert de heuglijke dagen en nachten der beschieting, al weer drie weken verlopen. En zie, daar zijn ze weer allemaal present, en hoor hoe ze zingen, net als de Kleine Bronnen, door Julius Vuylsteke eenmaal bezongen:

Jochij, jochij!

Wij zijn zo jong, we zijn zo blij!

Die kinderlijke boodschap heeft bij pozen, voor wie, in deze tijden van overspannen werkdadigheid, een ogenblik voor de overpeinzing wil vrij maken, iets tragisch! Hoorde ik de onschuld niet bij hele

gelederen door de straten lopen, al zingend ... de Marseillaise? Een ander maal de Brabançonne? Het waren losse klanken, zonder vast ritme nog en niet zuiver, zonder begin noch einde, onverwacht begonnen, halverwege gestaakt, maar als het gestamel van onbewuste ziertjes levend onder de druk van het noodlot.

Zondag 1 november 1914 – avondeditie

Levensmiddelen voor de Belgen.

Het stoomschip Coblenz, dat in de afgelopen nacht uit Londen hier ter stede is aangekomen en ligplaats heeft genomen bij Furness' loodsen in de Maashaven, brengt voor de Belgen 8476 zakken tarwe, 8856 zakken rijst, 1883 zakken erwten en 842 zakken bonen mee. Met de lossing daarvan in de stoomboten Telegraaf V, Telegraaf VIII en Mark en Dintel IX is onmiddellijk een begin gemaakt. En omdat de nood te Brussel zo hoog gestegen is, is de ganse nacht en ook vandaag met sterke ploegen doorgewerkt, zodat voor de avond valt, de hele lading reeds in de stoomboten op weg is naar Brussel.

Alles is geadresseerd aan het gezantschap van de Verenigde Staten van Amerika te Brussel. Dit gezantschap zal, in overleg met het daar gevestigde comité van de American Commission for Relief in Belgium, voor de uitdeling zorg dragen. Kapitein Lucey, de vertegenwoordiger van deze Commission for Relief in deze stad, bracht heden een bezoek aan de Coblenz.

De tweede en derde bezending levensmiddelen voor de Belgen worden vanavond uit Londen hier verwacht met de Nederlandse stoomschepen Iris en Mars. De Mars brengt 1000 ton gerst mee.

Belgische vluchtelingen.

Te Hansweert zijn gisteren weer zeer veel Belgen met de Telegraafboot uit Antwerpen aangekomen.

Rotterdam. Belgische vluchtelingen.

Vandaag zijn 193 vluchtelingen van hier naar Antwerpen en omstreken teruggekeerd. Er werden er 186 kosteloos vervoerd en 7 betaalden de reis.

De oorlogstoestand.

Met de bewering, dat de Duitsers geheel naar de andere kant van de IJzer teruggeworpen zouden zijn, is het ambtelijke bericht van het Duitse opperbevel in strijd, dat de Duitsers vrijdag Ramskapelle hebben veroverd. Ramskapelle is een stationnetje aan de spoorweg van Diksmuide naar Nieuwpoort en ligt 2 km ten zuiden van laatstgenoemde stad. De Duitsers staan daar dus aan de westelijke oever van de gekanaliseerde IJzer voor de poorten van Nieuwpoort, het belangrijke steunpunt aan de uiterste linkervleugel der bondgenoten, dat in de krijgsgeschiedenis reeds zo beroemd is door zijn dappere verdediging tegen de Fransen in 1489 en door de slag in de duinen die prins Maurits daar op 2 juli 1600 tegen de Spanjaarden, onder aartshertog Albert won. D

Dikschoten, dat ook in Duitse handen is, zal wel in de onmiddellijke nabijheid ervan liggen, tenzij men in plaats van deze naam Bikschote ten noorden van Ieper moet lezen.

Het laatste Franse communiqué zwijgt ditmaal van een vooruitgang der bondgenoten in de streek om Ieper. Daarentegen meldt het Duitse, dat de aanval op Ieper "vordert" en enige plaatsen die men in de buurt van Ieper zal hebben te zoeken, door de Duitsers bezet zijn. "Sandevoorde" in het Duitse communiqué zal wel Zandvoorde

ten zuidoosten van Ieper zijn, een dorpje, dat van Ieper door bosachtig terrein gescheiden is.

Belgische heren uit Brussel, te Maastricht aankomende, vertellen dat het Duitse bestuur te Brussel woensdag bij aanplakbiljet heeft bekend gemaakt, dat alle leden van de Belgische burgerwacht, die tegen de Duitsers in het vuur geweest zijn, zich moeten aanmelden en zo zij in gebreke blijven gestraft zullen worden. Velen van die heren, die zich weer over ons land naar Brussel begeven hadden, verlaten de stad.

Dagboek van de oorlog. (KVdW)

Brussel, 22 oktober.

Haast al de bakkerijen zijn gesloten. Van vijf uur 's ochtends ziet men in sommige wijken de klanten voor hun winkel stationneren, als voor het bureau van de Muntchouwborg wanneer Duitse Wagnervertoningen worden gegeven. Maar de bakkers zijn onverbiddelijk, de meesten door de nood gedwongen, enkelen uit baatzucht. Het is voor hen heel moeilijk aan meel te geraken, zodat zij geen brood kunnen bakken. Maar er zijn er ook die hun meel achter houden, nog wel bakken, doch weigeren hun klanten te gerieven, omdat zij bij de Duitsers, die boven de vastgestelde prijs betalen, en zij hebben groot ongelijk!, een onbetwifelbare afzet hebben.

Er is niet alleen geen brood meer, ook beschuit ontbreekt. Daar hebben wij ons sedert dagen mee beholpen. Voor zwakke magen is het beste brood, zoals men het thans maakt, onverteerbaar. Het is log en zuur. Nu missen wij zelfs beschuit, in deze zin dat het huis, waar wij hem kopen, nog slechts zeer kleine hoeveelheden afstaat.

Daarentegen is de voornaamste chocoladefabriek van Brussel weer in volle werking. Ik loop er dagelijks voorbij, en het was voor mij een der aangename gevolgen van de oorlog (er zijn er andere, waar ik reeds op wees en waar ik op terugkeer), dat ik sedert een paar maanden de walgelijke bitterzoete lucht van kokende cacao niet meer naar mijn hoofd voelde slaan, als ik daar voorbijkwam.

Nu is echter alles weer in orde. Vanochtend hoorde ik het blij gestamp der machines, en de bekende, misselijke geur kwam mij zwoel tegemoet. Vijf kleine meisjes stonden hem gulzig op te snuiven. Het heeft mij met de walm enigszins verzoend...

En wij hebben ook, bij gebrek een brood, lijsters en oesters.

Dit jaar is er, begrijpelijkerwijs, geen wet op de heropening der jacht geweest. Niemand trouwens bezat nog een geweer om op hazen en fazanten te schieten. Lijsters echter, en ook leeuweriken, worden met stroppen gevangen, en het verwondert mij dat men zolang op toelating heeft gewacht, om de heerlijke vogels te koop aan te bieden. Misschien kon aan eventuele stropers herinnerd worden, dat men fazanten heel goed met teer kan vangen, en hazen gaarne met hun nek in een strik verdwalen. Vermits de nodige wet in oorlogstijd vervalt: waarom zouden wij een spijs ontberen, die dit jaar overvloedig moet zijn? ... Ik geef natuurlijk niemand raad en ben trouwens overtuigd dat geen enkele "pensenjager" deze letters ooit leest. Maar de duurte van het leven zou de vermeerdering der eetbare dingen misschien kunnen billijken ...

Er zijn ook weer oesters, zegde ik. Sedert de Duitsers te Oostende zijn. Maar men eet geen oesters zonder de daarbij horende, zuiver witte boterhammetjes ...

23 oktober.

Waarom nog met een bloedend hart om te lopen? Waarom nog in de stemming van een Rachel of een Hekabe? Wij hebben immers terug cinema's, waarvan er één is die verklaart te fungeren "en raison des évènements". En ik vermoed, dat wij zelfs binnenkort komedie zullen zien spelen. Er is immers een schouwburgdirectie, die met aandrang alle auteurs van onuitgegeven stukken uitnodigt, hun handschriften neer te komen leggen; terwijl dramatische artiesten tot een vergadering worden bijeen geroepen om het lot van noodlijdende ambtgenoten te bespreken. En het zou mij geenszins verwonderen, dat wij bij dit alles binnenkort een herleving van het "Théâtre belge" gingen beleven ...

Wij zouden trouwens ongelijk hebben, er niet aan te geloven. De lucht hangt vol geruststellende symptomen, als ik mij aldus uitdrukken mag, en ik zeg het in volle ernst. Er staat vandaag uitgeplakt, dat een te Antwerpen gevonden bericht de inlijving in het Duitse leger voorspiegelde aan elke Belgische krijgsgevangene. Daartegen protesteert de Duitse gouverneur. In het Duitse leger mogen alleen "Deutsche Staatsangehörige" dienst doen. Het bewijst dat wij nog niet tot die "Angehörige" behoren of gerekend worden. Wij merken trouwens dat men alles vermijdt, wat aan annexatie kan doen denken. Op het Brusselse stadhuis zag ik heden nog de Belgische vlag, zeer merkwaardige lankmoedigheid. En er is dan toch ook, op de lijn Nieuwpoort-leper-Diksmuide, de weerstand der verbondenen ...

24 oktober.

Op een bank van de Bischofsheimlaan zie ik ineens een vrouw ineenzakken. Zij draagt een kind op de arm. Een ander, dat nauwelijks lopen kan, hangt aan haar schort. Ik snel toe: de vrouw, waarvan het verdierlijkt gelaat blauw en geel ziet, is aan het bezwijmen.. Het jongste kindje, een wichtje dat geen vijf maand oud kan zijn, is

loodkleurig bleek en zijn mondje ligt onroerend open in het gezichtje, waar de oogjes krampachtig gesloten in zijn. Het andere jochie, nauwelijks ouder dan twee jaar, blijft staan en kijkt wijs voor zich uit.

Ik blijf niet lang alleen bij die bank. Een dame en een juffrouw hebben als ik alles gezien. Wij wisselen enige woorden. Terwijl ik de wacht houd, lopen de dames om melk en om wat “pain à la grecque”. Wij wringen het glas melk tussen de tanden der vrouw. Als zij even bijkomt, laten wij ook het jongste kind drinken. Het heeft zeker nog nooit op die wijze gedronken: wij brengen het glas aan het mondje en het drinkt alsof het nooit anders gedronken had. Het gezicht van de vrouw valt nu met vlekken, paars en groen. Ik zie er het teken der redding in. Zij ontwaakt uit de zwijm. Ze kauwt wat beschuit, en duwt het dan tussen de lippen van haar zuigeling. Het kind heeft nog nooit vast voedsel genoten. Het eet thans alsof het al tanden had, opent zijn oogjes voor het eerst, en opent daarna weer zijn gulzig mondje. Het heeft in geen twee dagen gegeten, zegt de moeder ...

Intussen bekomt het vóór alle anderen. De moeder wil van de bank opstaan, maar kan niet. Het oudste kind weigert halsstarrig alle voedsel, tot zijn moeder het glas uit de hand der oudste dame neemt, en het dwingt tot drinken. En de dame, die haar best doet Vlaams te spreken, vraagt: “Is het nu al een beetje goeder?” ...

Er zijn heel wat mensen om het groepje komen staan. Ieder geeft zoveel als hij kan. Wie is niet arm op dit ogenblik? Wij wijzen aan de vrouw het adres waar zij de nodige zorg en hulp zal vinden ...

Ik kom thuis, en vind andere armoede. Wel te verstaan hebben wij reeds van bij de aanvang van de oorlog onze armen. De dag der mobilisatie beviel een vrouw. Haar man moest optrekken nog vóór hij zijn kind had gezien. Natuurlijk trokken wij ons de vrouw aan, en gaven haar dagelijks te eten. Nu komt mijn vrouw naar huis met een

nieuwe beschermeling, een jong vrouwtje van negentien jaar, een Luikse, die haar kindje kreeg in een kelder, onder het bombardement. Zij vluchtte met haar man, een fotograaf, naar Brussel. Zij wonen nu gratis in een mansarde, en genieten officiële en ook particuliere hulp. Maar het kindje, dat drie maand geleden, bij de geboorte meer dan acht pond woog, weegt er nog slechts zes. Zijn beentjes liggen open, want de moeder, die geen vuur heeft - kolen zijn zeer zeldzaam - heeft alleen koud water om het te wassen. Het heeft prachtige, prachtige zwarte ogen. Het moedertje brengt het nu iedere dag hier. Het wordt uitgebakerd aan onze haard. Het wordt gevoed. De grote zwarte ogen herkennen ons al ...

25 oktober.

Wie deze oorlog niet heeft meegemaakt, zal nooit weten, welke spanning hij van de stompste, de minst gevoelige zenuwen zal hebben gevergd. Van die spanning kan ik een tragisch staaltje geven. Het verhaal ervan werd mij gedaan door een vriend, die volkomen te vertrouwen is.

De Duitsers komen een dorp binnen. Zij nemen, als gewoonlijk, de voornaamste ingezetenen als gijzelaars. En een onderofficier leest hen voor, wat hen bij rebellie te wachten staat. De onderofficier kent wel Frans, maar is blijkbaar niet geheel op de hoogte van de uitspraak ervan. Hij somt de gevallen op, waarbij de schuldige zal worden doodgeschoten, en telkens zegt hij "foesillé" in plaats van "fusillé". De gijzelaars - stel u hun gemoedsstand voor! - merken het aanvankelijk niet. Weldra valt hun de Teutonische tongval op. Zij glimlachen eerst. Het duurt niet lang of zij proesten het uit ... Zij verkeren in één der gevallen, waaronder zij kunnen "gefoesilleerd" worden. De onderofficier is echter onder dat lachen beteuterd. Hun leven is gespaard gebleven. Maar wat moet het geweest zijn, als zij naderhand aan hun lachbui hebben gedacht! ...

Om van iets anders te spreken: in Sint Joost ten Node zal voortaan elke ingezetene één kilo zout kunnen krijgen om de veertien dagen, tegen tien centiemen. De inwoners van andere voorsteden zijn vooralsnog van die gunst verstoken. En de volkssoep doet velen walgen, omdat er onvoldoende zout in is.

Verder zullen morgen alle winkels van pasteibakkers gesloten zijn: zij hebben geen bloem meer. En ik denk aan het "pateekes-vrouwtje". Het is een zeer deftige bedelares, die een caraco uit de jaren '70 draagt, en een muts in chenille. Zij heeft vier harde haren aan haar kin. Sedert vijf jaar ontmoet ik haar iedere ochtend aan de patisseries van de Noorderlaan en van de Vooruitgangstraat. Zij haalt er het onverkoopbare gebak af, al wat mislukt of oudbakken is. En dat zindelijke oude vrouwtje leefde aldus van taartjes.

Er zijn nu geen taartjes meer, althans voorlopig. Wat moet er van het vrouwtje geworden?

De Duitse genie.

De oorlogscorrespondent van de Post beschrijft het werk van de Duitse genie aldus:

"Zeer belangrijk is het aandeel geweest der genisten bij de inneming van Antwerpen. Zoals bekend is, hing het lot van de "sterkste vesting ter wereld" hiervan af, of de overgang over de Nete door de Belgen en Engelsen kon gehouden worden, of door de onzen zou worden heroverd. In overeenstemming met zijn belangrijkheid, was deze overgang door de Belgen op zeer doelmatige wijze door moderne forten en door goede, wegens het wijd en zijn overstroomde weiland, moeilijk aantastbare veldversterkingen beschermd geworden. "We moeten over de Nete". Dat was op de beslissende dag de strijdkreet van onze troepen. "We moeten, het koste wat het wil." En dit

wapenfeit heeft onze dappere geniesoldaten zware verliezen gekost. Tweemaal is bij Lier, waar de eerste overgang aan de Belgen ontworsteld werd, de voorhoede der sappeurs, die de gezwollen rivier direct onder het vuur der erachter liggende linies van scherpschutters en der fortten trachtten te overbruggen, met bebloede koppen teruggeslagen. Maar ze gaven het niet op. En eindelijk was de van lege wijnvaten samengebonden vlonder klaar, waarover onze troepen in stormpas op de andere oever aankwamen. En toen was Antwerpens lot beslist door dit smalle onooglijke tonvlot.

Over de tweede overgang der Nete, die wij veroverden, bij Fort Walem, werd ondanks de snelheid van ons oprukken toch nog een zeer stevige brug van balken geslagen. Maar ook hier lagen, terwijl het fort onder het geweld van onze reusachtige granaten in stof en puin viel, in het gezicht van het fort reeds de vaten in hopen gereed, om op het beslissende ogenblik de Nete te overbruggen. Alleen in geval van nood stonden achter Mechelen de treinwagens van de bruggenbouwcompagnie, beladen en bespannen, in reserve klaar om op te rukken. Maar noch deze, noch het tonnenmaterieel behoefde gebruikt te worden, want intussen was Fort Walem gevallen en kon het vuur van de terugtrekkende Belgen en Engelsen ons niet meer hinderen bij de bouw van de brug van balken, waarover toen onze zware batterijen konden vervoerd worden, om Antwerpens binnengordel van vestingen aan te vallen.”